

Стратегијске претпоставке противтерористичких дејстава

УДК 355.43:323.285::061.92

Жоже Сивачек, пуковник

Међу многим негативним друштвеним појавама и догађајима на крају 20. века у првом плану је велико зло човечанства – тероризам и терористичка дејства. Аутор, на основу одређених информација, нуди нови приступ у одређењу стратегијских претпоставки за ефикасно супротстављање терористичкој делатности и елиминисање терористичких дејстава кроз форму противтерористичких дејстава. Описани концепт је примерен држави као што је Савезна Република Југославија, њеном окружењу, реалном простору и времену. У раду су обрађена четири основна сегмента за формулисање стратегијских претпоставки. Први део садржи систематизован појмовнокатегоријални оквир и посебан је аналитички семантичко-логички поступак. У другом делу диференцирани су и разрађени основни и изведени чиниоци значајни за успешну реализацију противтерористичких дејстава. Трећи део рада обухвата експликацију девет принципа противтерористичких дејстава без којих се та дејства у савременим околностима не могу успешно припремати и изводити. У четвртном делу описани су неопходни услови за противтерористичка дејства. У закључку је наглашено да се терористичкој делатности и терористичким дејствима може супротставити само посебном организацијом надлежних државних институција и специјализованим противтерористичким снагама. Противтерористичка дејства морају да буду, заснована на наведеним стратегијским претпоставкама, потпуно припремљена и беспрекорно реализована.

Увод

У тексту под насловом „Бивољи трн – природа будућег бојишта“ Алистер Ирвин¹ пише: „Први задатак генерала је да добија битке своје земље. Други задатак генерала је да у периодима мира, који претходе сукобу, припреми себе и своје људе најбоље што уме“. Историја потврђује да су генерали после битака често критиковани пре свега зато што „други задатак нису извршили довољно добро, јер када је до битке дошло, то није била она за коју су се припремали“. За посматраче, који са стране гледају на такве догађаје, оправдање је увек недовољно, а за непосредне актере веома је слаба утеха то што нису могли да буду сигурни када, где и како ће се нека „битка“ одиграти.

¹ Alistair Irwin, *The Buffalo Thom: Thr Nature of the Future Battlefield*, The Journal of Strategic Studise 19 (december 1996), 4, pp. 227–251.

Алистерова тврдња, на жалост, неспорна је чињеница и озбиљно упозорење. Свима који су војнички едуковани и који на таквој основи покушавају да разраде садржаје супротстављања тероризму такво знање је својеврстан проблем. На студиозно проблемско промишљање наводе их многи разлози који се, када је тероризам у питању, крећу од неизграђеног појмовног и категоријалног апарата до недовољног утемељења нормативно-правних елемената тог екстремно негативног друштвеног феномена.

Због наведених разлога, у приступу конкретном проблему, одређеном као *индентификација стратегијских претпоставки противтерористичких дејстава*, морао је да се примени аналитички поступак, са јасном диференцијацијом свих елемената садржаја према строго утврђеном критеријуму. За такав приступ почетни и основни моменат је јасан појмовно-категоријални оквир, који мора да задовољава семантичка правила и логичку процедуру.

Појмовно-категоријални оквир

Основу укупног појмовног окружења проблема и предмета разматрања чине термини: *тероризам, дејство, стратегија и претпоставка*. На таквој семантичкој основи формиран су категоријални ставови. Средишњи појам, око којег се развија читава структура проблема и конкретног предмета, јесте *тероризам*. Из њега су, по принципу општег, посебног и појединачног, изведене синтагме *терористичка делатност и терористичко дејство*. Тек на таквој основи могуће је приступити одређењу *противтерористичког дејства*, за које се утврђују *претпоставке на стратегијском нивоу* у домену његове припреме и извођења.

Мора се узимати у обзир чињеница да су појава и трајање *тероризма* веома озбиљан друштвени проблем, који захтева опсежне и сложене научне анализе и што потпунија и квалификованија научна објашњења, а не пуку дескрипцију. „Злоћудна *атраaktivност* овог савременог феномена је привукла енормну пажњу низа научних истраживача, од којих не мали број први пут истражују тероризам. То доводи да се понекад и најбоље намере потиру нестручношћу која је често условљена непознавањем методологије истраживања друштвених појава, а скоро редовно и непоседовањем изграђеног категоријалног апарата који би био примерен истраживачком упуштању у свет теорије и емпирије конфликта“.²

Тероризам је дефинисан у више различитих области друштвеног живота и на основу више критеријума. У свакој области и према сваком критеријуму засебно, делимично или чак потпуно, различито се одређују *садржај и обим појма*. Неки од наведених приступа уопште не омогућавају пројектовања и развијања *противтерористичких дејстава*, а бројне дефиниције су и својеврсно ограничење. У многима је преваходно

² Др Драган Симеуновић, *Тероризам као облик политичког насиља*, „СМИСАО“, Београд, бр. 3/1998, стр. 70.

психологистички приступ, па се, као детерминистичке, само делимично могу узети у обзир. Осим наведеног, веома су значајни приступи тероризму са социолошког, политиколошког и правног аспекта. Посебна пажња мора се посветити одређењима датим с аспекта *међународног права*, пре свега, међународног кривичног права, затим међународног хуманитарног права и, веома значајног, *права о оружаном сукобу*. Резимирањем гледишта која би за ниво стратегијског становишта могла да буду значајна долази се до одређених закључака и ставова. Пре свега, веома је битно да се направи дистинкција између: 1) *тероризма*, као општег друштвеног феномена; 2) *терористичке делатности*, као посебног вида деструкције друштва и државе, и 3) *терористичког дејства*, као експонираног облика циљно усмереног насиља. При томе, изузетно је значајно уочавање и утврђивање основних својстава *тероризма као општег феномена*. Наиме, тероризам је, *појединачно*, сложена активност, а када *масовно* ескалира, постаје сложена појава. Једна од извршених структурних анализа указује на однос: „носилац – жртва – посматрачи – ефекти“.³ На основу такве анализе могуће је одредити и развојити суштину *случаја* (активност) и *појаве* (процес) тероризма. Када се тероризам јавља као *случај*, он је, неспорно, у домену кривично-правног дела и кривично-правне одговорности. Намеће се закључак да тада нема основа за извођење *противтерористичког дејства*, већ је неопходна *акција* органа кривичног гоњења. Са стратегијског нивоа много је значајније *стање* када се тероризам јави у форми *појаве*. Тада превазилази оквире кривично-правног дела и постаје *процес* који залази у друге делове унутрашњег и међународног јавног права. У тим околностима, неопходно је да се размотри могућност и потреба за *противтерористичким дејствима*. На такав став, осим нормативно-правног становишта (којим се исказује *квалитативни елемент појаве*), наводи и *квантитативни моменат*. Наиме, *проблем стратегије* није у чињеници да је тероризам индивидуални акт и, као такав, *случај за себе*. Стратегијски проблем настаје када индивидуални акти подстакнути заједничким (јединственим) циљем и интересом, достигну ниво „*критичне масе*“ и *из случаја прерасту у појаву*. У таквој ситуацији кривично право губи контролу и могућност увида у ситуацију. Са нивоа стратегије намећу се питања: 1) да ли је настала појава и даље само тероризам из кривичне одговорности или нешто друго, квалитативно другачије од простог збира случајева, и 2) који се субјекат система (државе) активира у сузбијању *појаве тероризма* – којим мерама, поступцима и активностима. Када је реч о *терористичкој делатности*, веома је битно установити на основу којих мотива и циљева се изводи. Груписањем на основу критеријума интереса (користи), таква делатност се може поделити на три групе.

Прву групу чини *терористичка делатност мотивисана материјалним интересима*. Она, у основи, има за циљ *досезање материјалне користи*.

³ Мр Милан Мијалковски, *Одбрана од тероризма*, „Војно дело“, бр. 6/1996, стр. 26–47.

То је, са становишта државе, најбезазленији појавни облик тероризма. Своди се на појединачне терористичке акције одређених интересних група које желе потпуну доминацију над одређеним материјалним добрима или средствима. Познат је и као *материјалистички тероризам*, чији мотив могу да буду: криминал, шверц и доминација тржиштем наркотика, оружја, енергената или другом уносном робом. Основни циљ интересне оријентације јесте неприкосновено владање (управљање) материјалним средствима и персонално је обично уско усмерен. Директно угрожава релативно мали број људи, обично оне који жељена добра поседују, користе или желе, као и њихово најближе окружење.

У другој групи је *терористичка делатност мотивисана духовним интересом*, а њен циљ је, у основи, остварење доминације над људском свешћу. То је знатно озбиљнија активност, која се дуже испољава. Најчешће је мотивисана *верским фанатизмом*. Могла би се назвати и *духовни тероризам*, чији мотиви могу да буду професионалне природе или тежња за остваривањем права на плану културе, образовања и васпитања. Том врстом тероризма може да буде захваћена знатно шира популациона структура: једна да би се просторно елиминисала, а друга (колебљива) да би се „убедила“ на пристајање и подршку интереса и циљева идеолога тероризма. За државу су изузетно значајни појавни облици духовног тероризма чији су носиоци ортодоксни представници одређених верских заједница, верске секте или удружења с „нихилистичком“ идеологијом према људима и њиховим вредностима. Тај тероризам је посебно опасан због перфидности метода и примене средстава у терористичким акцијама. Најчешће је усмерен према младима и популацији која испољава утицај у одређеним друштвеним областима (култура, уметност, спорт, итд.).

Трећу групу чини *терористичка делатност мотивисана политичким интересом*. Она за основу има доминацију у политици. Основни циљ је преотимање (устостављање) власти. Због тога се са правом може назвати и *политички тероризам*.⁴ Интересно и садржајно захвата највећи део или целокупну духовну и материјалну сферу друштвене заједнице на коју се усмерава и у којој се испољава. Њиме је директно угрожена основна институција сувереног постојања једне друштвене заједнице – држава. Простор, циљеви, мотиви и средства испољавања те врсте тероризма су толико широки и различити да скоро нема области и популације која њиме није угрожена. Због перманентног испољавања *политички тероризам* прелази у друштвену појаву, када се *континуирано и масовно испољавају терористичка дејства*.

Дејство и његово појмовно значење је, с аспекта друштвених и социо-техничких процеса, доста прецизно одређено. Може се рећи да семантичка основа термина *дејство* означава: „моћ деловања, учинак, употребу оружја“. Суштински, то казује да *дејство* никако не може да буде *сукоб* или *борба*.⁵ У основи, дејство експлицитно уопште не

⁴ Др Драган Симеуновић, *исто*, стр. 74–75.

⁵ Душан Вишњић, *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988, стр. 36.

подразумева било какво супротстављање. Са тих позиција је, на стратегијском нивоу, посматрано и *терористичко дејство*, које је дефинисано на следећи начин: *терористичко дејство је облик терористичке делатности са употребом оружја и других средстава масовног уништења којима, кроз форму најбруталнијег насиља на, најчешће, недискриминативно изабране објекте, желе да се изазову општи страх и лична егзистенцијална несигурност грађана, и створи неповерење у државни систем и друштвени поредак.*

На основу наведеног, могуће је појмовно одредити и *противтерористичко дејство*. Међутим, не сме се следити логичка инерција, и противтерористичко дејство једноставно прогласити *противдејством* терористичком дејству. Напротив, противтерористичко дејство је потпуно самостално и независно дејство. Према времену, може се изводити пре појаве терористичког дејства, када има форму „*превентивног дејства*“. Једини услов за испољавање противтерористичког дејства јесте постојање *тероризма као друштвене појаве*. То значи да је потребан и сасвим довољан услов јасно уочена *терористичка делатност* и прецизно идентификовани њени носиоци. Посматрано с аспекта стратегије, није спорна следећа дефиниција: *противтерористичко дејство је облик противтерористичке делатности с организованим и строго селективним активностима надлежних државних институција и специјализованих снага, усмереним на елиминисање носилаца терористичке делатности и ликвидацију експонираних актера у терористичким дејствима*. На обиму и садржају тако исказаног појмовног одређења почива целокупна надградња усмерена према стратегијским претпоставкама за успешну имплементацију (припрему и извођење) противтерористичког дејства у систем државе. Ипак, за до краја коректну методолошку процедуру неопходно је објаснити појмове *претпоставка* и њен *стратегијски ниво*.

*Претпоставка је део одређене норме у којем се описују услови за примену диспозиције саме норме, односно стање у којем се она примењује. У суштини, „претпоставка је хипотеза, догађај који још није ту, који се предвиђа као могућ, који је чак, можда, вероватан или нормалан, или и неизбежан, али који тек треба да се деси“.*⁶ То што се предвиђа треба да се оствари да би за субјекте наступила обавеза да поступе на одређени начин. За наше разматрање (стратегијски ниво проблема) значајна је научна констатација нормативног права да обично *опште норме имају хипотезу диспозиције*. Претпоставке опште норме описују чињенице које треба да наступе, док појединачне норме садрже наводе тих чињеница када су већ наступиле. На пример, ако претпоставка опште норме предвиђа постојање тероризма као друштвене појаве, онда би појединачна норма којом се терористичкој делатности и терористичким дејствима прописују конкретне санкције садржала степен узроковане опасности по грађане, државу и њен систем, предвиђене у претпо-

⁶ Правна енциклопедија, „Савремена администрација“, Београд, 1979, стр. 396.

ставци опште норме. Дакле, ако тероризам, као услов за примену диспозиције није наступио (не постоји), он се у претпоставци диспозиције описује, а ако је већ наступио (постоји и присутан је), он се само наводи – постаје њен саставни део. Претпоставка се обично јасно изражава у условном облику. Може да буде више или мање одређена, што значи да у њеној примени субјекти на које се односи (надлежни органи и специјализоване снаге) могу да имају више или мање слободе у одлучивању. Када је претпоставка потпуно одређена, значи да је услов за примену диспозиције тако утврђен да субјект који треба да примени диспозицију нема шта да одлучује нити да бира. За стратегијски ниво одлучивања о тероризму тај други случај не долази у обзир.

На крају, треба појмовно одредити стратегију кроз коју се прелама читав проблем тероризма, односно треба дати недвосмислен одговор на питање: *чија је то стратегија (којег субјекта) и какав ниво мора имати да би компетентно и целовито могла поставити претпоставке за спречавање појаве терористичке делатности и терористичких дејстава.*

Стратегија је вишезначан термин и појам веома широког обима и садржаја. „Општа (или државна) стратегија односи се на многоврсне друштвене појаве и људско деловање у њима, па се грана на посебне и појединачне стратегије у појединим предметним областима, тесно повезаним са државном делатношћу. Научно је утемељена, а у пракси представља умешност или вештину државништва и инструмент државне политике исказан кроз скуп правила о оптималном управљању државом, стицању моћи и ангажовању расположивих потенцијала ради остваривања националних интереса и циљева“.⁷ При остваривању наведених вредности државе, неминовно долази до сукоба интереса са другим, недобронамерним субјектима. Ти субјекти могу да буду сврстани у две групе: *унутрашње* (ванинституционалне) и *међународне* (државне). Део опште (државне) стратегије који мора да створи безбедносно окружење за њено остваривање (провођења) јесте *стратегија националне безбедности*. Она мора да буде финансирана у уставу и нормативно-правно разрађена кроз адекватна законска документа. С научног аспекта односа *општег и посебног*, „стратегија националне безбедности је део опште стратегије“.⁸ Чини систем научних знања и вештина (*теорија и пракса*) о безбедности државе као целине, њеном угрожавању конфликтима и кризама, као и начинима за њихово превазилажење. У њеном садржају налазе се и сви аспекти безбедносног угрожавања грађана и државе тероризмом, терористичком делатношћу и терористичким дејствима. То значи да се у оквирима те стратегије морају пројектовати стратегијске претпоставке за противтерористичка дејства. Основни проблем је што стратегија националне безбедности СР Југославије није децидно формулисана и експлицитно исказана, па се њен недостатак попуњава „условно сродним“ формулисаним и изграђеним

⁷ Миланко Зорић, *Теоријске основе опште стратегије*, „Војно дело“, бр. 1/95, стр. 73.

⁸ Исто, стр. 84.

стратегијама, где спадају „стратегија одбране и војна стратегија (стратегија оружане борбе)“.⁹

Без обзира на теоријску, нормативно-правну и другу неизграђеност ваљане стратегије за супротстављање тероризму, на основу свеукупних спознаја ипак може да се формулише и пројектује одређен *општи оквир стратегијских претпоставки за противтерористичка дејства*: 1) чиниоци за реализацију противтерористичких дејстава, 2) принципи противтерористичких дејстава, и 3) услови за реализацију противтерористичких дејстава.

Чиниоци за реализацију противтерористичких дејстава

Противтерористичко дејство, дефинисано као активност надлежних државних институција и специјализованих снага, зависи од бројних елемената. За његову успешну реализацију морају се обезбедити сви услови, који су, најчешће, веома специфични. Само дејство спада у активност високог ризика и нису дозвољене никакве импровизације или шаблонски (стереотипни) поступци. За тако захтеван садржај неопходни су чиниоци, без којих је неизводиво успешно противтерористичко дејство. Они се могу поделити на *основне* и *изведене* чиниоце.

Основни чиниоци

У групу основних спадају, за војни аспект анализе, класични чиниоци сваког дејства: *снаге, средства, простор и време*. Сасвим је логично да изостављање било којег од наведених чинилаца чини противтерористичко дејство немогућим, а његову замисао бесмисленом. Међутим, није реч о *било којим снагама, било каквим средствима, односно било којем простору и времену*. Специфичности самих чинилаца су толико наглашене да је, у суштини, реч о *специјалним елементима* по многим посебним и појединачним детаљима. Избор стратегије која садржи супротстављање тероризму најнепосредније зависи од приступа тим чиниоцима.

Снаге за противтерористичка дејства чине одабрани људи који морају да задовољавају више посебних критеријума, од психичких, преко физичких, до оних везаних за етику, морал и културу. Речју, када су у питању снаге за противтерористичка дејства, нагласак је на изузетно високом квалитету људства, а не на његовом квантитету. То је и разумљиво пошто је реч о једином субјективном чиниоцу који је доминантан и одлучујући за коначан успех дејства у целини. Такав приступ потврђују многа испитивања у земљама које имају много више искустава у елиминисању тероризма. Посебно су значајна истраживања обављена у САД, Великој Британији, Француској, Шпанији и Израелу. Јединствен закључак тих истраживања може се свести на следеће:

⁹ Исто.

припадници противтерористичких снага морају да буду интелигентне и постојане индивидуе, које не зависе од мишљења и понашања других, а одликује их и снажно подношење тешкоћа, напора и опасности. Морају да поседују високу прилагодљивост за строго прецизан и дисциплинован рад у тиму. Наша искуства указују да морају имати и изузетно развијену способност за брзо реаговање и сналажење у новонасталим непредвиђеним околностима. Без постојања чиниоца снага с наведеним својствима није могуће извођење успешног и ефикасног противтерористичког дејства.

Средства су други чинилац – спецификум противтерористичких дејстава. У таквим дејствима наведене снаге не користе класичну опрему и наоружање, већ специјална наменска средства, понекад и уникатна, посебно израђена и припремљена за конкретну акцију. Сливит пример је опрема антитерористичких снага Израела. Наиме, те снаге су снабдевене и опремљене специјалним врстама лако преносивог и расклопивог оружја, одличне прецизности, с пригушивачима. Већина средстава за противтерористичка дејства израђена је у лабораторијама израелске обавештајне службе МОСАД. Сличан приступ средствима имају САД, Велика Британија, Француска, Шпанија, Италија, Немачка и Турска. Дакле, за ефикасна противтерористичка дејства, поред снага високог квалитета, као посебан чинилац, неопходна су и вансеријска наменска средства.

Простор као чинилац посебно је проблематичан у противтерористичким дејствима. Терористичка делатност, као процес, и терористичка дејства, као њен сурови експонент, карактеристични су по томе што за њих не постоје правила, нема линије фронта, нема уздржавања или ограничења и не постоји одређена територија на коју су строго ограничена. Глобални простор је свако место у матичној држави, али и изван ње, где се сукобљавају интереси терориста и државе као институционалног носиоца легалне власти. Према странам, али и нашим искуствима, простор за противтерористичка дејства може да има два, квалитативно различита амбијента: 1) *урбано* и 2) *ванурбано окружење*. Колико су специфична и различита дејства у наведеним просторима показује чињеница да поједине земље развијају посебне антитерористичке снаге за сваки од тих простора. Поред наведена два амбијентална простора, противтерористичко дејство може да се изводи и у *објектно ограниченом простору* (микропростор). Такав простор су летелице (авиони), пловни објекти (бродови, платформе) и специјална постројења (хидро и термоелектране, фабрике и слично).

Време је последњи основни, али не мање значајан чинилац. У сва четири појавна облика оно непосредно утиче на противтерористичка дејства. То је, у суштини, *лимитирајући чинилац*, који је обрнуто пропорционалан с осталим чиниоцима дејства. Општи захтев за противтерористичко дејство, када је време у питању, јесте да траје што краће и да буде најнеповољније по терористе. Сви проблеми кратког и неповољног времена непосредно утичу и на ангажовање противтерори-

стичких снага. На тај начин, време намеће захтев савршене обучености и максималне оспособљености за конкретно дејство. Свако одступање у времену, у било којем његовом сегменту, доводи у питање успех читавог противтерористичког дејства. Типичан пример временски узрокованог неуспеха акције јесте крах Американаца при покушају ослобађања талаца из америчке амбасаде у Техерану.

Изведени чиниоци

Основни, претходно наведени чиниоци противтерористичких дејстава јесу *conditio sine qua non*. Изведени чиниоци немају тако детерминисан статус и чине *ситуационе елементе* конкретног дејства. У изведене чиниоце спадају: циљ, задатак и процедура (оквир могућих акција, мера и поступака). Ако се за основне чиниоце може рећи да су *формалан услов* противтерористичког дејства, онда су изведени фактори *основ његовог успеха*.

Циљ је јасно утврђена вредност коју треба сачувати, остварити или стећи противтерористичким дејством. Као изведени чинилац и посебна вредност, *циљ противтерористичког дејства* је у директној супротности са циљем терористичке делатности. У ствари, он се и изводи оног тренутка када се уочи појава тероризма и идентификује организована терористичка делатност. Циљ, као изведени чинилац, исказује се кроз хијерархијско степеновање по нивоима: *општи циљ, посебни циљ и конкретан циљ* противтерористичког дејства.

Општи циљ противтерористичког дејства је релативно трајна категорија, која произилази из суштине противтерористичке делатности у систему државе. Може да буде дефинисан двојако, као: 1) *елиминација носилаца терористичке делатности* и 2) *ликвидација експонираних актера у терористичким дејствима*. Различитост исказаног општег циља условљава све наредне изведене чиниоце, али и пројектовање општих чинилаца кроз услове у противтерористичком дејству.

Посебан циљ противтерористичког дејства је исказана глобална операционализација активности у односу на одабрани објекат дејства. Непосредно зависи од постављеног општег циља и на основу њега се одређују снаге, средства, простор и време реализације противтерористичког дејства.

Конкретан циљ је строго дефинисани и персонификовани објекат противтерористичког дејства, с прецизираним начином наступања према њему. Произилази из општег и посебног циља и пројектује задатке за реализацију противтерористичког дејства. *Конкретан циљ* условљава конкретну организацију припреме и извођења противтерористичког дејства.

Задатке, као други изведени чинилац, чине планске активности одређених група и појединих актера у противтерористичким дејствима којима се достиже конкретан циљ и остварује пројектовани резултат. Крајњи резултат противтерористичког дејства је квалитативно и кван-

титативно изражена вредност достигнута у одређеном времену на основу дефинисаног циља и ангажованих снага и средстава.

Процедура је трећи изведени чинилац. Чине је строго временски и просторно одређене активности, мере и поступци ангажованих противтерористичких снага. За противтерористичко дејство процедура је изузетно значајна јер директно условљава коначан резултат. Уколико дође до процедуралне грешке при извођењу противтерористичког дејства то најчешће доводи до неуспеха целе операције, а за последицу има велике људске жртве, материјалну и моралну штету. Осим динамиком реализације, процедура је условљена и строгим захтевима у поштовању *принципа противтерористичких дејстава*.

Принципи противтерористичких дејстава

Принципи су саставни део теорије одређене делатности. То нису апстрактне, већ конкретно засноване категорије на доктринарним ставовима и нормативно-правној регулативи која одређује начин припреме и извођења одређене делатности. Како је *противтерористичко дејство специфичан вид* планске, организоване, континуалне и строго селективне *активности* надлежних државних институција и специјализованих снага, неопходно је *формулисање и дефинисање посебних принципа*. У теорији и пракси наших досадашњих противтерористичких дејстава то није било урађено и уграђено. Недостатак принципа посебно је уочљив на стратегијском нивоу посматрања појаве. Наиме, осећа се потреба да се опште схватање тероризма рационализује, да се приступи терористичкој делатности као општој егзистенцијалној и државној опасности и да се уведе ред у вођењу противтерористичких дејстава. Неопходно је стварање услова за успех и отклањање разлога за неуспех дејстава, утврђивање доминантних чињеница за врхунско оспособљавање снага, али и стално уграђивање новина које ће им осигурати жељену вредност и дати потребан значај. На таквим основама, а по *критеријуму ефикасности*, издвојено је *девет посебних принципа противтерористичких дејстава*. Они су дефинисани на основу проучавања наших искустава, али су на њихову формулацију значајно утицала решења у Великој Британији, Шпанији, Француској и, посебно, Израелу. За успех противтерористичког дејства значајни су следећи принципи:

1) *одлучност*, која се може одредити као *јединство намере и циља*. Односи се на државну (политичку) потребу у јасном одређењу и исказивању намере за супротстављање тероризму и појавама које га прате. У противтерористичком дејству одлучност изражава недвосмислену жељу за достизањем пројектованих циљева. Једноставно речено, кроз принцип одлучности потпуно је изражено хтење (жеља) да се изведе *конкретна делатност (акција)*. Као став, одлучност се може исказати на следећи једноставан начин: *схватио сам опасност и желим да је, без остатка, елиминисем*;

2) *законитост* је принцип чија је суштина у стварању објективног окружења за реализацију намера у односу на тероризам. Практично, значи обезбеђење услова за остварење циљева противтерористичких дејстава. За тај принцип потребна је безусловна правна и нормативна заснованост извођења противтерористичког дејства. Он се може исказати стварањем објективног окружења за оно што жели да се постигне противтерористичким дејством. Недвосмислено се изражава ставом и за то што желим, стварам објективне услове;

3) *правовременост* је принцип за чије је објективно значење везано оптимално време отпочињања противтерористичког дејства. Принципом се разрешава проблем обрнуто пропорционалног односа времена као основног чиниоца противтерористичког дејства и остала три основна, као и изведених чинилаца. Исказује се једноставним ставом: *оно што желим и за шта сам створио објективне услове почињем у правом тренутку*;

4) *активност* – значење принципа везано је за динамику супротстављања терористичкој делатности и начин офанзивне реализације противтерористичког дејства у простору и времену. Означава иницијативу и велику покретљивост. Исказан као недвосмислен став, тај принцип може да гласи: *ја намећем акцију и за корак сам испред противника у поступку, простору и времену*;

5) *флексибилност* суштински исказује неопходност веома стабилне и довољно еластичне организације (тимског рада модуларно груписаних састава) условљене конкретним циљем и задатком. Претпоставља беспрекорну дисциплину, али и креативну слободу дејства противтерористичких снага у различитим амбијентима и примену разноврсних начина ефикасног решавања задатка. Подразумева непрекидно, потпуно сигурно ситуационо командовање у реалним условима и времену. Као став, тај принцип има једноставно објашњење: *прилагођавам се ситуацији ради најефикаснијег дејства*;

6) *сигурност* као принцип поставља неизоставан захтев потпуне оспособљености снага, усклађености њихових делова и увежбаности према утврђеним процедурама. Претпоставља координацију акција и прецизност у односу на простор и време. Подразумева стално постојање реалне опасности од изненађења и захтева његово свођење на што мању меру. Као став, може се исказати на следећи начин: *дејствујем потпуно припремљен, безбедно и без грешака*;

7) *непрекидност* је принцип који значи да донета одлука за противтерористичко дејство и његова отпочета реализација морају да буду сагласни. Дејство се мора реализовати планираном динамиком и несмањеним интензитетом, без заустављања. Сваки прекид значио би крај дејства, јер би била искомпромитована његова основна вредност – изненађење, пројектована принципима правовременост и активност. Тај принцип се може исказати кроз став: *не престајем до коначног циља – елиминишем све чиниоце терористичке делатности*;

8) *довољност* је принцип чије је значење условљено са два битна момента. Први чини логична *економија снага и средстава*, а други *пропорционалност силе*, условљена међународним и унутрашњим правним и нормативним регулативима. Суштина принципа је ангажовање само неопходних (довољне) снага и минималне силе у реализацији противтерористичког дејства. Као став, принцип се може исказати на следећи начин: *користим пропорционалне снаге и силу*;

9) *тајност* као принцип, чини једну од специфичности за елиминацију тероризма као појаве. Његова суштина пружа објективну и субјективну основу за успех противтерористичког дејства. Искуства су показала да је за коначни успех дејства изузетно значајно када за његову припрему и реализацију зна минимално потребан број људи. Чак се и у самом кругу обавештених мора направити хијерархијска скала нивоа и канала информација. Принцип се једноставно може исказати кроз став: *делујем конспиративно*.

На основу наведеног, јасно је да противтерористичка дејства карактеришу брза промена ситуације, неизвесност намера носилаца терористичке делатности и други ограничавајући чиниоци. То значи да су неопходни принципи противтерористичких дејстава, јер њихова вредност није само у задовољавању конкретних (акционих) потреба већ и у припреми снага које га изводе ради уздизања личног психофизичког и моралног стања људства. За разлику од терориста, противтерористичке снаге имају сасвим другачији став према људском животу, међународном праву и јавном мњењу. Задане вредности не могу се наметати и преносити носиоцима терористичке делатности. Од тих разлика, став према жртвама, изазваним или претрпљеним, могао би да буде најтежи за решавање у току противтерористичких дејстава, па је неопходна спознаја свих значајних услова за реализацију противтерористичких дејстава.

Услови за реализацију противтерористичких дејстава

Експанзија тероризма као негативне друштвене појаве показала је да се терористичка делатност увек испољава у одређеним просторним, временским и друштвено-политичким условима (одређеном стању организације државе). Ти *глобални услови* опредељују карактер тероризма, битно утичу на садржаје терористичке делатности и директно условљавају могућност њиховом супротстављању. Према томе, са стратегијског нивоа, противтерористичка дејства је немогуће целовито размотрити без свестраног познавања специфичних услова од којих зависе њихова ефикасна припрема и извођење.

Мора се узимати у обзир чињеница да су услови, за разлику од чинилаца променљиве категорије. Појединачно посматрани, не утичу подједнако на све системске елементе који учествују у противтерористичким дејствима. На основу страних, а и наших последњих искустава, потпуни недостатак или само формално постојање неког од потребних

услова узрокује неефикасност дејства, а често га и потпуно онемогућава и искључује. *Услови за реализацију подразумевају опште и посебно објективно стање системских елемената државе, ангажованих снага и њиховог окружења, које олакшава или отежава почетак, трајање и исход противтерористичког дејства.*

Услови за реализацију противтерористичких дејстава се испољавају кроз одређену *форму и садржај*. Превасходно су везани за ангажоване снаге које реализују дејства и за успостављене односе. Директно одређују ниво сложености акција у припреми и реализацији конкретног дејства. Као неопходни за противтерористичка дејства издвојени су следећи услови: *просторна организација, информација, структурна организација, функционална организација, оспособљеност и морал.*

1) *Просторна организација* претпоставља дисперзивни распоред неопходних делова надлежних државних институција и специјалних снага (елемената система државе), које морају да обезбеде правовременост, ефикасност и континуитет противтерористичких дејстава. Сва доступна позитивна искуства показују да просторну организацију формирају два релативно самостална сегмента снага: *просторне снаге и маневарске снаге.*

Просторне снаге чине институционализовани, минијатурни и активни делови надлежних државних институција (пунктови на терену). Делују конспиративно, прикривени другом (најчешће за противтерористичка дејства неповезивом) делатношћу. Задатак им је мониториншки, обавештајни и информациони рад.

Маневарске снаге су уско специјализовани састави врхунских професионалаца за извођење противтерористичких акција који су оспособљени за узајамно модуларно интегрисање. Налазе се груписани на два или три пункта (центра за планирање и обуку противтерористичких снага). За високу покретљивост (брз маневар) на располагању имају специјално опремљена возила, летелице (авиони и хеликоптери) и пловила (глисери).

2) *Информација* је у садашње време „*капитални ресурс модерне организације*“.¹⁰ Она је неопходна функција и услов за спознају стања, процену ситуације, реално планирање, правовремену акцију, координацију и целовиту анализу. Поуздана информација, добијена у правом тренутку, основа је за достизање *општег циља*. Ризичан подухват као што је противтерористичко дејство захтева поуздану информацију, која мора да буде доступна у реалном времену и, обавезно, централизована. Да би се централизовано прикупљале, обрађивале, дистрибуирале и чувале информације релевантне за ефикасна противтерористичка дејства неопходан је веома моћан информациони систем.

Ради разумевања значаја информације као услова ефикасног противтерористичког дејства мора се направити јасна разлика између

¹⁰ Gregory, R. and R. Van Horn, *Value and cost of information*, Systems Analysis Techniques, John, Willey, New York, 1974.

добијених података, опште информације и акционе информације. Податак је груба неанализирана чињеница, број или догађај о ученој терористичкој делатности на основу којег ће се развити одговарајућа општа информација. Општа информација је анализиран податак о терористичкој делатности, с успостављеним категоријалним и вредносним судом који служи као иницијални елеменат о ситуацији читавом систему за противтерористичка дејства. Акциона информација је реална чињеница која има императиван значај, релевантна је за одговарајућу одлуку и континуално доступна од тренутка доношења одлуке. Суштина информације као услова за противтерористичко дејство јесте обезбеђење акционих информација.

3) Структурна организација је пројектовани систем посебно груписаних састава (модуларни систем снага) који решавају одређену врсту проблема и послова значајних за ефикасну реализацију противтерористичких дејстава. Наведену организацију обично формирају састави из три сегмента: *руководство, снаге и средства за извођење дејства, и снаге и средства за обезбеђење дејства.*

Руководство је тимски организована група људи (експерти) која решава проблем конкретне терористичке делатности и непосредно руководи целокупним противтерористичким дејством. Због модуларног груписања и формирања снага руководство мора да решава три задатка. *Прво*, да одреди када и како ће најефикасније користити снаге да би се остварили циљеви дејства; *друго*, да руководи ангажованим снагама тако да максимално искористи њихове могућности, и *треће*, да минимизира слабости које одређени делови снага могу да испоље у одређеном периоду.

Снаге и средства за извођење дејства чине оперативни део састава који се непосредно ангажује у самом извођењу (егзекуција) дејства. Према најефикаснијем страном искуству, тај модуларно формиран елеменат снага морао би да реализује *елиминацију (или ликвидацију)* кључних носилаца терористичке делатности (експониран терористи) и *уклони све трагове* који би могли да искомпромитују изведено или неко будуће противтерористичко дејство.

Снаге и средства за обезбеђење дејства, у суштини, „пратећи“ су део састава. Задатке обављају на простору реализације противтерористичког дејства. Њихова активност временски траје много дуже од самог дејства. Те снаге морају да припреме (створе) услове за извођење противтерористичког дејства и морају у потпуности да обезбеђују дејство при реализацији. Оне су и технички (комуникациони) посредник између руководства и снага које изводе противтерористичко дејство.

4) Функционална организација, као услов, заснована је на скупу делатности којима се реализују задаци у оквиру постављеног циља противтерористичког дејства. Формулисање и реализација стратегије националне безбедности подразумевају обављање бројних активности којима се обезбеђују претпоставке и покрећу системски елементи

(надлежни државни органи и предвиђене снаге) за остваривање циљева противтерористичких дејстава. Реч је о сегментима *сродних послова* који се морају обавити да би се определила делатност надлежних органа и снага. Суштина је у прибављању информација, њиховој обради, пројектовању дејства, формирању и груписању снага, подели задатака, координираној и ефикасној реализацији самог дејства и квалитетној анализи достигнутог нивоа циља. У питању су групе препознатљивих активности које су се, са развојем органа и снага за противтерористичка дејства, афирмисале као посебне функције. То су, пре свега: *планирање, организовање, руковођење (командовање), координација и контрола*. У противтерористичким дејствима најбољи ефекти се остварују тимским радом у функционалној организацији.

5) Оспособљеност је научно заснована, плански организована и систематски реализована делатност едукације и психофизичке изградње надлежних органа и специјализованих снага за противтерористичка дејства. Њена основна сврха је обезбеђење високог нивоа ефикасности у противтерористичким дејствима, а заснива се на систематском и студиозном *интердисциплинарном раду* стручњака и специјалиста из различитих области (социологија, психологија, право, криминалистика, техничке, организационе и друге науке и научне дисциплине). Може се поделити на *обученост и увежбаност*.

Обученост је предуслов успешне реализације противтерористичког дејства. Тежиште обучености надлежних субјеката и специјализованих снага је на комплексним знањима о конкретним носиоцима тероризма, њиховој култури, образовању, навикама, вредностима и слабостима. Дакле, субјекти који се ангажују у противтерористичком дејству *морају да знају* са киме „имају посла“, односно, против кога ће дејствовати. Обученост за коришћење специјалних средстава и опреме *безусловно се претпоставља и подразумева*.

Увежбаност је други логичан елеменат и услов оспособљености снага за противтерористичка дејства. У суштини, увежбаност је психофизички и моторички квалитет људства, неопходан за успешно извођење дејстава. Односно, увежбаност је својство ангажованог људства *да може*, у постојећим условима, у конкретном времену и простору, ефикасно да реализује противтерористичко дејство.

6) „Морал је посебан облик друштвене свести, систем норми и скуп правила понашања људи“.¹¹ Уз то основно становиште, неопходно је нагласити да, *као предуслов успеха, свест, норме и правила понашања* надлежних органа и специјализованих снага за противтерористичка дејства морају да буду *изграђени на схватањима и вредносним категоријама о држави (заједници)* и на томе шта је за њу добро, а шта зло. Такво становиште условљава *етичку заснованост* ставова снага за противтерористичка дејства, што непосредно утиче на поступке у току дејстава. У поступцима је, као посебан захтев, *наглашена морална*

¹¹ Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 299.

изграђеност људи у узајамном односу и односу према грађанима – цивилном становништву.

Као вољни услов, до посебног изражаја мора да дође елемент *високе мотивисаности* противтерористичких снага *за успех у дејству*. Начин на који се то обезбеђује треба да разматрају посебни стручњаци за социолошка, политиколошка и психолошка истраживања. Јер, целовито сагледан, морал као услов мора да резултира тиме да снаге за противтерористичка дејства у датим околностима *безусловно хоће* да обаве задатке и достигну постављени циљ.

Ако се наведени услови посматрају као јединствена целина, лако се уочава њихова квалитативна вредност. Чињеница је да противтерористичка дејства не могу постојати без основних и изведених чинилаца, и да њихова реализација директно зависи од постојања и поштовања принципа. Међутим, чиниоци и принципи су потребни али не и довољни елементи за успешну припрему и извођење противтерористичких дејстава. Тек у јединству са целином наведених услова за реализацију противтерористичка дејства постају реалност, па су због тога неодојиви део стратегијских претпоставки.

Закључак

На основу суштине и садржаја тероризма као појаве, познавања појавних облика и метода терористичке делатности и недвосмисленог идентификовања терористичких дејстава могуће је извести одређене закључке и основне претпоставке од којих зависе успешна припрема и извођење противтерористичких дејстава.

Досадашња сазнања показују да је тероризам мање опасна појава за друштво у којем је степен јединства народа и државе већи, поверење грађана у владу и водеће политичке снаге снажније изражено, економска стабилност непољуљана и *које је ефикасно у извођењу противтерористичких дејстава*. Из таквих општих и посебних сазнања, као и стратегијских процена и оцена, произилази да је неопходно радити на остваривању високог нивоа свих наведених чинилаца.

За проблеме и предмет разматрања значајна је констатација да ефикасна противтерористичка дејства директно утичу на смањење испољавања терористичке делатности. Због тога су изузетно значајне одређене стратегијске претпоставке неопходне за успешну припрему и извођење противтерористичких дејстава. Те стратегијске претпоставке могу да се поделе на неколико значајних група ставова.

1. *Јединствени приступ и изграђеност критичког и вредносног односа према тероризму* као појави први је у низу момената битних за формулисање стратегијских претпоставки. Колико је тај сегмент значајан најсликовитије говори запажање Ранка Петковића, који тврди да „*још није, у основи, пресечена идеолошка и политичка дилема, пренесена из ранијих блоковских, антиколонијалних времена о оправданом, па тиме пожељном и корисном тероризму на једној страни, и неоправда-*

ном, па тиме штетном и опасном тероризму“.¹² Када се превазиђе наведена баријера свести, многи елементи ће се решавати много једноставније.

2. *Изградња јединственог и конзистентног категоријалног и појмовног система одређења тероризма који би обезбедио систематизацију делатности и активности на његовом елиминисању.* Неопходно је имати недвосмислене појмове *тероризма*, као општег друштвеног феномена, *терористичке делатности*, као појава у виду посебне деструкције друштва и државе, и *терористичког дејства*, као експонираног облика циљно усмереног насиља оружјем и другим средствима за уништавање људи и материјалних добара. Тек тада је могуће појмовно одређење *противтерористичког дејства*, које је предмет стратегијског разматрања.

3. *Елиминисањем различитог проблемског захвата садржаја противтерористичког дејства на стратегијском нивоу (ниво државе) били би створени објективни услови за систематизацију надлежности, неопходних врста делатности и активности, као и временска одређеност садржаја према динамици.* То би омогућило изградњу *стратегије националне безбедности* и свих системских елемената који би је реализовали.

4. *Децидном унутрашњом нормативно-правном регулативом, усклађеном с међународним правним одредбама из наведене проблематике, елиминисали би се многи спорни моменти, негативности процедуралног карактера испољене у досадашњој пракси, и стекло много веће међународно разумевање, подршка и помоћ.*

5. *Операционализација послова и прецизирање надлежности одређених државних органа и специјалних снага* које се акционо ангажују у противтерористичким дејствима обезбедило би централизацију информација, координацију акција, рационално коришћење расположивих ресурса и коначну ефикасност дејстава.

6. *Недвосмислено одређење и изградња чинилаца* неопходних за ефикасна противтерористичка дејства, заснованих у сферама *основних и изведених чинилаца* допринели би јасном конципирању и формирању просторне, структурне и функционалне организације система за ефикасна дејства. Искуства су показала да је само такав систем давао коначне позитивне резултате у предузетим акцијама против терористичке делатности.

7. *Утврђивањем принципа за противтерористичка дејства*, као њихових спецификаума, на стратегијском нивоу морали би се издвојити: *одлучност, законитост, правовременост, активност, флексибилност, сигурност, непрекидност, довољност и тајност.* Тако диференцирани принципи обезбедили би неопходне претпоставке за успешну припрему и извођење дејстава. Имплементација наведених девет принципа у организациони систем могла би да обезбеди окружење које би гарантовало успех у елиминисању терористичке делатности.

¹² Ранко Петковић, *Међународно право и унутрашњи правни поредак*, (Зборник – тероризам и сродна кривична дела), Кривично законодавство СРЈ, Београд, 1998, стр. 45.

8. Стварањем објективних услова за реализацију дејстава (припрема и извођење противтерористичких дејстава) у облику потпуног ситуационо усклађеног, позитивно оријентисаног, операционалног и ефикасног окружења. Морају се обезбедити: информација, просторна, структурна и функционална организација, оспособљеност и морални елементи.

Може се закључити да је сасвим реално мишљење да, када је реч о СР Југославији, у пракси постоје објективни услови за имплементацију свих наведених и значајних елемената. Само тако потпуно заокружена целина била би гаранција сврсисходности и ефикасности стратегијских претпоставки за успешну припрему и извођење противтерористичких дејстава.

Литература:

1. А. Р. Schmid, *Political terrorism*, Amsterdam, Nort Holland, 1983.
2. А. Burton, *Urban Terrorism: Theory, Practice and Response*, New York, 1976.
3. Војин Димитријевић, *Страховлада*, ИРО „Рад“, Београд, 1985.
4. Војин Димитријевић, *Тероризам*, НИРО „Радничка штампа“, Београд, 1982.
5. Р. Гађиновић, *Како против тероризма*, „Миба“ – „Дуга“, Београд 1996.
6. Драган Крстић, *Психолошки речник*, ИРО, „Вук Караџић“, Београд, 1988.
7. Israel Defense Forces, Spokesperson's Office, Information Branch, © 1996.
8. Kupperman and Anderson, *Terrorist use of Chemical Weapons*, INTERNET, 1997.
9. Лајћо Клајн, *Тероризам и противтерористичке мере*, Зборник – тероризам и сродна кривична дела, Кривично законодавство СРЈ, Београд, 1998.
10. Walter Laquer, *Reflections on terrorism*, „Foreign Affairs“, october 1986.
11. Милан В. Петковић, *Тероризам – рат у континуитету*, „Војно дело“, бр. 2/1997.
12. Милан Пашански, *Савремене камиказе*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1987.
13. Миланко Зорић, *О стратегији националне одбране*, „Војно дело“, бр. 4–5/1996.
14. Митар Ковач, *Функције борбених дејстава*, „Војно дело“, бр. 3/1997.
15. *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1973.
16. Alberto Rovighi, *I nove principi dell arte dela guerra*, Rivista Militara, No. 3/1984.
17. Станислав Ј. Соколовски, *Логика у командовању и руковођењу*, ВИЗ, Београд, 1979.
18. Стојан Јовић, *Специјалне снаге*, „Монтенегро Харвест“, Подгорица, 1994.
19. Тодоровић, Ђуричин, Јаношевић, *Стратегијски менаџмент*, Институт за тржишна истраживања, Београд, 1998.
20. С. Cline, *The Strategy of Product Policy*, Harvard Business Review, Juli–August, 1995.
21. William S. Cohen, *Report of the Quadrennial Defense Review*, May 1997.